

ÚZKOST A PUDOVÝ ŽIVOT

Dámy a pánové! Nebudete překvapeni, řeknu-li vám, že v našem pojetí úzkosti a základních pudů duševního života je mnoho nového, a nebudete se divit ani tomu, že v těchto stále otevřených problémech žádny z těchto nových poznatků neplatí za poslední slovo. Umyslné mluvím přitom o pojetí. Stojíme tu před nejtěžšími úkoly, ale nesaňz neleží snad v nedostatečnosti našich pozorování, neboť ony záhadly vznikají pro nás právě nad nejbáštějšími a nejdůvěrněji známými jevy; nesaňz netkví ani v tom, že by nás podněcovaly k spekulacím příliš odlehlým; spekulativní zpracování hraje v této oblasti vůbec malou roli. Jde tu opravaďu o pojetí, tj. o zavedení správných abstraktních představ, které by pozorovaný materiál uspořáďaly a učinily průhledným.

Úzkosti jsem již věnoval přednášku v předešlém kursu, dracáčtu páťou. Musím iráčtce zopakovat její obsah. Řekli jsme, že úzkost je určitý afektivní stav, tedy spojení určitých pocitů přináležejících k řadě slast-štrastí s příslušnými svodovými inervacemi a jejich výemny; že to je však pravděpodobně zároveň pozůstatek jisté významné události, dědičně v organismu zakotvený, a přirovnatelný k hysterickému záchvatu, který se zakládá na individuálním prožitku. Uvažovali jsme o tom, že události, která zanechala takovou afektivní stopu, by mohl být proces porodu, při němž dochází k podobnému ovlivnění srdeční činnosti a dýchání jako při úzkosti, jenzaže toto ovlivnění tu má svůj účel. Prvotní úzkost by tedy byla toxická. Vyšší jsme pak z rozlišení mezi úzkostí reálnou a neurotickou, z nichž první se nám zdá být pochopitelnou reakcí na nebezpečí, tj. očekávané poškozování zvnějška, kdežto druhá nám připadá naprosto záhadná, jakoby bezúčelná. Když jsme reálnou úzkost podrobili rozboru, zredukovala se nám na stav zvýšené smyslové pozornosti a motorického napětí, jejíž nazýváme **pohotovostí k úzkosti**. Z té se pak vyvíjí úzkostná reakce.

Její vyústění může být dvojí. Buďto se vyvíjí úzkosti, toto opakování starého traumatického zážitku, omezi na pouhý signál a pak se může zbyvajících reakce přizpůsobit nové nebezpečné situaci, vyústit v útěk či obranu; anebo starý mechanismus převládne, celá reakce se vyčerpá vývinem úzkosti, a pak tento afektivní stav vyvolá ochromení a je pro přítomnost neúčelný.

Potom jsme se obrátili k neurotické úzkosti a řekli, že ji pozorueme v trojí situaci. Předně jako volně tékající, všeobecnou úzkostlivost, hotovou příchytit se každé nové možnosti, která se naskytne; to je tzv. očekávací úzkost, jak se vyskytuje např. v typické úzkostné neuroóze. Za druhé jako úzkost pevně vázanou na určité představové obsahy v tzv. **fobiích**, u nichž sice ještě můžeme poznat vztah k vnějšmu nebezpečí, ale úzkost, kterou vzbuzuje, musíme považovat za nesmírně přehnanou. Konečně za třetí úzkost při hysterii a jiných formách těžkých neuroóz, která buďto doprovází symptomy, nebo vystupuje samostatně, jako záchvat nebo déle trvající stav, vždycky však bez patrného zdůvodnění vnějším nebezpečím. Potom jsme si položili dvě otázky: Čeho se člověk při neurotické úzkosti bojí? a druhou: Jak jí můžeme uvést v souvislost s reálnou úzkostí před vnějšmi nebezpečími?

Naše pátrání naprosto nebyla neúspěšná, došli jsme k několika důležitým poznatkům. Pokud jde o úzkostné očekávání, klinická zkušenost nás poučila, že souvisí pravidelně s hospodařením libidinózní energií v sexuálníh životě. Nejobyklejší příčinou úzkostné neuroózy je frustrované vzrušení. Libidinosní vzrušení je vyvoláno, ale není ukojeno, není upotřebeno; úzkostlivost pak nastupuje namísto tohoto libida odpuďedeného od svého cíle. Domníval jsem se dokonce, že mám právo říci, že se toto neukojené libido v úzkost přímo proměňuje. Některé zcela pravidelné se vyskytující fobie malých dětí podporovaly toto pojetí. Mnohé z nich jsou nám naprosto záhadné, jiné však se dají bezpečně vysvětlit, jako úzkost, kterou vyvolává samota, a úzkost před cizími osobami. Samota stejně jako cizí oblíbené vyvolávají touhu dítěte po matce, na kterou je zvyklé; toto libidinosní vzrušení nedokáže dítě ovládat, nesaňší je a přeměňuje je v úzkost. Tato dětská úzkost není tedy úzkostí reálnou, nýbrž musíme ji přiřadit k úzkosti neurotické. Dětské fobie a úzkostné očekávání při úzkostných neuroózách nám dávají dva příklady, jak vzniká neurotická úzkost; příčinou pře-

ménou libida. Hned poznáme ještě další mechanismus; ukáže se, že se od prvního mnoho neliší.

Za úzkost při hysterii činíme totiž zodpovědným pochod vytěsnění. Myslíme, že její můžeme popsat úplněji nežli dříve, sledujeme-li zvlášť osud představy, jež má být vytěsněna, a zvlášť osud onoho libidinosního kvanta, jež na ni lpí. Vytěsněna, popřípadě k nepoznání znetvořena je představa; afekt, který se na ni váže, se však pravidelně proměňuje v úzkost, a to bez ohledu na to, jaký afekt to je, zda agrese či láska. Nemí pak podstatný rozdíl v tom, z jakého důvodu se určité kvantum libida stalo nepotřebitelným, zda pro infantilní slabost Já, jako v dětských fobiích, či následkem somatických procesů v sexuálním životě, jako při úzkostné neuroze, nebo následkem vytěsnění, jako u hysterie. Oba mechanismy vznikly neurotické úzkosti spadají tedy vlastně vedno.

Toto zkoumání nás upozornilo na svrchované významný vztah mezi vývinem úzkosti a tvorbou symptomu, že se totiž oba tyto mechanismy navzájem zastupují a jeden může druhý nahradit. Při agorafobii bývá např. na počátku chorobopisu úzkostný záchvat, který se pacienta zmocnil na ulici. Ten by se opakoval pokazdék, kdykoli by opět šel po ulici. A tu tedy vytvoří nemocný symptom úzkosti z ulice, který můžeme také označit jako zábranu, funkční omezení Já, a tím si úzkostný záchvat ušetří. Opak můžeme vidět, když se do tvorby symptomu nějak vmísíme, k čemuž snadno dojde např. při nutkavých jednáních. Zabránilme-li nemocnému, aby provedl svůj mycí obřad, dostane se do nesnesitelného stavu úzkosti, před nímž její jeho symptom zřejmě chrání. Zdá se, že prvotní je vývin úzkosti a tvorba symptomu je druhotná, jako by symptom byl vytvářen, aby nemocného uchránil před propuknutím úzkostného stavu. A s tím souhlasí i to, že prvními neurózami dětského věku jsou fobie, stavy, na kterých tak jasně poznáváme, jak je počáteční vývin úzkosti vystřídan později tvorbou symptomu: dělá to na nás dojem, že tyto vztahy nám skýtají nejlepší přístup k pochopení neurotické úzkosti. Zároveň se nám také podařilo zodpovědět otázku, čeho se člověk při neurotické úzkosti bojí, a tak najít spojení mezi úzkostí neurotickou a reálnou. To, čeho se člověk bojí, je zřejmě vlastní libido. Rozdíl oproti situaci při reálné úzkosti je dvojný, že totiž nebezpečí tu je vnitřní a nikoli vnější a že je nemocný vědomě nepoznává.

U fobií poznáváme velmi jasně, jak se toto vnitřní nebezpečí proměňuje ve vnější, a jak se tedy neurotická úzkost přeměňuje ve zdánlivou úzkost reálnou. Abychom poměry, které byvají velmi složité, zjednodušili, předpokládejme, že se agorafob pravidelně bojí pokušením, jež v něm probouzejí různá setkání na ulici. Ve své fobii provede přesun a děsí se pak vnější situace. To mu přináší určitý zisk, neboť si představuje, že se takto může lépe uchránit. Před vnějším nebezpečím se můžeme zachránit útkem, ale účelí vnitřnímu nebezpečí je dost těžké.

Ke konci svých tehdejších přednášek o úzkosti jsem sám vyslovil názor, že tyto různé výsledky našeho zkoumání si sice navzájem neodporují, ale že přesto spolu nějak nesusouhlasí. Úzkost představuje jakožto afektivní stav reprodukci nějaké dávne hrozivé události; úzkost slouží sebezáchrově a je signálem nového nebezpečí; vzniká z libida, které se nějakým způsobem stalo nepoužitelným, např. i při pochodu vytěsnění; je vystřídávána tvorbou symptomu, jaksi psychický vázána — cítíme, že tu něco chybí, co by z jednotlivých dílčích poznatků vytvořilo jednotu.

Dámy a pánové! Ono rozložení duševní osobnosti v Nadjá, Já a Ono, o němž jsem vám přednášel posledně, vnutilo nám novou orientaci i pokud jde o problém úzkosti. Větu, že Já je jediným sídlem úzkosti, že jenom Já může vytvářet a počítovat úzkost, zaujali jsme nové, pevné stanovisko, z něhož se mnohé vztahy jeví jinak. A opravdu bychom nevěděli, co by to mělo mít za smysl, mluvit o nějaké „úzkosti Onoho“ nebo připisovat Nadjá schopnost úzkostlivosti. Naproti tomu jsme přijali jako vztah nou shodu, že tři hlavní druhy úzkosti, úzkost reálná, neurotická a úzkost mravní se dají tak nenasílně uvést ve vztah ke trojí závislosti Já: na vnějším světě, na oblasti Ono a na Nadjá. S tímto novým pojetím vystoupila do popředí i funkce úzkosti jako signálu omlašujícího nebezpečnou situaci, funkce, která nám již dříve nebyla cizí; otázka, z jaké látky se vytváří úzkost, pozbyla zajímavosti, a vztahy mezi reálnou a neurotickou úzkostí se překvapujícím způsobem vyjasnily a zjednodušily. Zasluhuje ostatně povšimnutí, že zdánlivě komplikovaným případům vzniku úzkosti nyní rozumíme lépe než těm, které bývají považovány ze jednoduché.

Zkoumali jsme totiž nedávno, jak vzniká úzkost u jistých fobií, které počítáme k úzkostné hysterii, a volili jsme takové

případy, ve kterých šlo o typické vytěsnění přání patřících k oidipuskému komplexu. Podle svého očekávání byli bychom měli shledat, že se tu následkem vytěsnění přeměňuje v úzkost libidinózní obsazení mateřského objektu a symptomatičtý výraz této úzkosti se pak dodatečně váže na objekt nahrazující otce. Nemohu vám předvést krok za krokem, jak jsme při tomto zkoumání postupovali, stačí, že překvapující výsledkem byl pravým opakem našeho očekávání. Ne vytěsnění vytváří úzkost, nýbrž úzkost je tu důvě, to úzkost vyvolává vytěsnění! Ale jaká to může být úzkost? Jediné úzkost před hrozcím nebezpečím zvenčí, tedy úzkost reálná. Je pravda, hoch pociťuje úzkost z nároku svého libida, v tomto případě z lásky ke své matce, je to tedy skutečně případ neurotické úzkosti. Avšak tato zamilovanost se mu jeví vnitřním nebezpečím, jemuž musí uniknout tím, že se tohoto objektu vzdá, jen proto, poněvadž vyvolává vnější nebezpečí. A ve všech případech, které zkusíme, dospíváme k témuž výsledku. Přijme se, nebyli jsme připraveni na to, že vnitřní pudové nebezpečí se nakonec bude jevit jako podmínka a příprava vnější, reálné nebezpečné situace.

Ještě jsme ale vůbec neřekli, co je oním reálným nebezpečím, jehož se dítě bojí jako následku své zamilovanosti do matky. Je to potrestání kastrací, ztráta vlastního údů. Namítnete přirozeně, že to není přece žádné reálné nebezpečí. Nekastrujeme přece chlapce, protože jsou v období oidipuského komplexu zamilováni do matky. Tak lehce se to však odbyť nedá. Především nezáleží na tom, zda se kastrace skutečně provádí; rozhodující je to, že jde o nebezpečí hrozcí zvrženjška a že dítě v ně věří. Jakýsi důvod pro to má, neboť se mu dost často v jeho falickém období, v době jeho rané onanie, uříznutím údů hravě a narázky na tento trest byly v něho nejspíš pravidelně posilovány i fylogeneticky. Domníváme se, že v pravěku lidské rodiny zářlivý a krutý otec skutečně kastraval dorůstající hochy a že v obříze, která u primitivů bývala tak často součástí rituálu, jímž jsou jinoši přijímáni mezi muže, lze rozpoznat zbytek této kastrace. Uvědomujeme si, jak daleko se tím odchylujeme od všeobecného názoru, ale musíme stát na tom, že kastrací úzkost je jednou z nejčastějších a nejsilnějších hybných sil vytěsnění a tím i vzniku neuroz. Analýzy případů, kde u chlapců byla provedena ne sice kastrace, ale obřízka jako

terapeutický zákrok nebo trest za onanii, což se v angloamerické společnosti nestávalo nijak vzácné, dotrdily naše přesvědčení zcela bezpečně. Bylo by velmi lákavé věnovat na tomto místě podrobnější pozornost kastracím komplexu, zůstanme však u svého tématu. Kastracní úzkost není přirozeně jediným motivem vytěsnění, u žen k ní přece není žádný podklad, takže ženy sice mají kastracní komplex, nemohou však mít kastracní úzkost. Místo ní nastupuje u druhého pohlaví úzkost ze ztráty lásky, která zřejmě navazuje na úzkost pociťovanou kojencem, když potřešuje matku. Chápeme, jakou reálnou nebezpečnou situaci tato úzkost ohlašuje. Je-li matka nepřítomna nebo odešla-li dítěti svou lásku, není si již jisto ukojením svých potřeb a je případně vystaveno svrchované trapným pocitům napětí. Nelze ani vyloučit, že tyto podmínky úzkosti v podstatě opakují situaci prvotní úzkosti porodní, která přece také znamenala odloučení dítěte od matky. Buděte-li sledovat myšlenkový pochod **Ferencziho**, můžete k této řadě připojit dokonce i kastracní úzkost, neboť ztráta mužského údů znemožňuje přece opětné spojení s matkou nebo s nějakou náhradou za ni v sexuálnímu aktu. Mimořádně připomínám, že tak častá fantazie o návratu do matčina těla je právě náhražkou tohoto přání koitu. Naskýřalo by se tu ještě tolik zajímavých věcí a překvapujících souvislostí, nemohu však překročit rámec úvodu do psychoanalýzy, jenom vás ještě upozorním, jak se zde přes psychologické mezíčiánky dostáváme až k skutečným biologickým.

Otto Rankovi, jemuž psychoanalýza vědí za mnoho krásných úspěchů, připadá i zásluha, že zdůraznil význam porodu a odloučení od matky. Shledali jsme ovšem všichni, že není možno přijmout krajní důsledky, které z tohoto momentu vyvodil pro teorii neuroz, a dokonce i pro analytickou terapii. Jádrem jeho teorie, že totiž úzkostný zážitek porodní je vzorem všech pozdějších nebezpečných situací, existovalo již před ním. Zdržíme-li se u těchto situací, můžeme říci, že vlastně každému stupni vývoje přísluší určitá podmínka úzkosti, a tedy určitá nebezpečná situace. Nebezpečí psychické bezmocnosti odpovídá stadiu nezralosti Já, nebezpečí ztráty objektu (ztráty lásky) odpovídá nesamostatnosti prvních dětských let, kastracní nebezpečí fázi falické, a konečně úzkost z Nadjá, které připadá zvláštní postavě, odpovídá době latence. S postupujícím

vývojem mají staré podmínky úzkosti odpadnout, poněvadž přislušné nebezpečné situace zesílením já pozbyvají významu. To se však děje jen velmi nedokonale. Mnoho lidí nedovede překonat úzkost před ztrátou lásky, nikdy se nestanou dostatečně nezávislí na lásce jiných, a uchovávají si v tomto bodě svěží infantilní postoj. Úzkost z Nadjí nemá normálně nikdy zaniknout, poněvadž je v sociálních vztazích jakožto úzkost svědomí nepostradatelná, a jedinec se může jen velmi vzácně stát nezávislým na lidském společenství. Některé ze starých nebezpečných situací se dovedou také udržet i v pozdější době tím, že přislušné podmínky úzkosti v souladu s ní pozměňují. Tak se např. udržuje nebezpečí kastrace pod maskou syfilidofobie. Dospělý člověk sice ví, že povolování sexuálníh choutkám se již netrestá kastrací, zato se ale dověděl, že taková pudová nevázanost nese s sebou hrozbu těžkých onemocnění. Nemí pochoby, že osoby, jež nazýváme neurotiky, zůstávají infantilní ve svém chování vůči nebezpečí nebo nepřekonalý dávno odbyté podmínky úzkosti. Přijímáme to jako faktický příspěvek k charakteristice neurotiků; proč tomu tak je, nedá se tak rychle povědět.

Doufám, že jste neztratili přehled a že ještě víte, že se právě zabýváme zkoumáním vztahů mezi úzkostí a vytěsněním. Nově jsme se přitom dověděli dvě věci, předně, že vytěsnění je vyvoláváno úzkostí a ne naopak, jak jsme myslii, a že obáváná pudová situace je v základě důsledkem nebezpečné situace vnější. Další otázka zní: Jak si teď představujeme pochod vytěsnění, k němuž dochází vlivem úzkosti? Myslíím, že takto: Já pozoruje, že uspokojení ozyvájícího se pudového nároku by vyvolalo jednu z těch nebezpečných situací, na něž si tak dobře vzpomíná. Musí tudíž toto pudové obsazení nějak potlačit, zrušit, učinit bezmocným. Víme, že se mu tento úkol podaří, je-li silné a jestliže ono pudové hnutí vřadilo do své organizace. V případě vytěsnění mají se však věci tak, že pudové hnutí patří ještě do oblasti Ono a Já se cítí slabé. Tu si Já pomáhá technikou, která je v podstatě totožná s technikou normálního myšlení. Myšlení je akce zkusmo prováděná s malými kvanity energie, asi jako když vojevůdce posunuje po mapě figurky, dřív než vstá do pole své pluky. Já tedy přejímá ukojení povážlivého pudového hnutí a dovolí mu reprodukovat strastné pocity, kterými se ohlašuje obávaná nebezpečná situace. Tím je

uveden v chod automatizmus principu slasti a strasti a ten pak provede vytěsnění nebezpečného pudového hnutí.

Státí zvoláte; zde vás už nemůžeme sledovat! Máte pravdu, musím zprvu ještě leccos připojit, nežli se vám to bude mocti zdát přijatelné. Nejprve přiznám, že jsem se pokusil přeložit do řeči našeho normálního myšlení to, co ve skutečnosti je pochodem jisté nikoli vědomým nebo předvedomým, ryběrž probíhajícím mezi jednotlivými kvanity energie na nějakém substrátu, který si nedovedeme představit. To však není námitka nijak závažná; jinak si přece počítat nelze. Důležitější je, abychom jasně rozlišili, co se při vytěsnění děje v Já a co v oblasti Ono. Co dělá Já, jsme právě řekli. Použije jakéhosi zkusného obsazení a signálem úzkosti probudí automatizmus slasti s strastí. Pak může dojít k několika různým reakcím, které se mohou také navzájem smístit a účastnit se různým podílem. Buď se úzkostný záchvat plně vyvine a Já se od závažného podnětu zcela odvrátí. Nebo proti němu postaví místo zkusného obsazení protiobsazení a to se spojí s energií vytěsněného hnutí, aby vytvořilo symptom, případně je včleněno do Já jako reaktivní výtvor, jako zesílení určitých dispozic, jako trvalá změna. Čím více se vývin úzkosti může omezit jen na pouhý signál, tím více vynaloží Já na obranné akce, které v podstatě znamenají jakousi psychickou vazbu vytěsněného, a tím více se také tento pochod blíží normálnímu zpracování, i když s ním jisté není nikdy totožný. Zde se mimochodem na okamžik zdržímé, jisté jste už sami připustili, že ta nesnadno definovatelná věc, kterou nazýváme **charakterem**, spadá veskrze do sféry Já. Postihli jsme již ledacos, co tento charakter vytváří. Především je to vtělení ranější rodičovské instance jakožto Nadjá, což představuje jisté nejzávažnější, rozhodující část charakteru; potom je to ztotožnění s oběma rodiči, jak se jeví v pozdější době, a s jinými vlivnými osobami a rovněž identifikace, které se uchovávají jako pozůstatky opuštěných objektivních vztahů. Připojme ještě jako příspěvky, které při utváření charakteru nikdy nechybějí, reaktivní výtvory, které Já získává nejprve vyšetňováním, později normálnějšími prostředky, odmínutím nežádoucích pudových hnutí.

Nyní se vrátíme a podíváme se na Ono. Co se při vytěsnění děje s pudovým hnutím, proti němuž Já bojuje, nelze již tak snadno uhadnout. Jde nám přece hlavně o to, co se děje s ener-

gri, s libidinostním nábojem tohoto vzruchu, jak je jí použito? Vzpomínáte si, že jsme se dříve domnívali, že právě ona se vytěsněním přeměňuje v úzkost. To si již netroufám tvrdit; odpovíme spíše skromně: pravděpodobně nemá vřdyčky stejiny osud. Patrně existuje nějaký úzký vztah mezi pochodem, k němuž dochází v Já, a mezi tím, co se v oblasti Ono děje s vytěsněným hnutím, a tento vztah by bylo třeba poznat. Když jsme totiž při vytěsnění začali počítat se zásahem principu slasti a strasti, který je probuzen signálem úzkosti, mění se tím i naše očekávání, pokud jde o další proces. Tento princip řídí pochody v oblasti Ono zcela neomezeně. Můžeme počítat s tím, že pokud ono pudové hnutí pronikavým způsobem změní, že výsledky vytěsnění budou velmi různé, více nebo méně dalekosáhlé. V některých případech může vytěsněné pudové hnutí podržet své libidinostní obsazení, může v oblasti Ono existovat dál beze změny, i když pod neustálým tlakem Já. Jindy, jak se zdá, je úplně likvidováno, přičemž jeho libido je definitivně převedeno v jiné dráhy. Řekl bych, že se tak děje při normálním vyřízení oidipského komplexu, který tudíž v tomto zádoncím případě není prostě vytěsněn, nýbrž likvidován i v oblasti Ono. Klinická zkušenost nám dále ukázala, že v mnohých případech dochází místo obvyklého výsledku vytěsnění k degradaci libida, k regresi jeho organizace na nějaký ranější stupeň. To se ovšem může stát jen v oblasti Ono a stane se tak pouze pod vlivem téhož konfliktu, k němuž je úzkostný signál úvodem. Nejnápadnějším příkladem tohoto druhu je nutkavá neuroza, při níž se spontánně nastává regrese libida i vytěsnění.

Dámy a pánové! Obávám se, že se vám tyto vývoje budou zdát těžko pochopitelné a uhodnete, že jsem věc nevyložil vyčerpávajícím způsobem. Líbí mi, že jsem musel vyvolat vaši nespokojenost. Nemohu si však stanovit jiný cíl, než abych vám naznačil, jakého druhu jsou asi výsledky, k nimž jsme dospěli, a jaké potíže jsme museli překonávat při jejich rozpracování. Cím hlouběji vnikáme do studia duševních pochodů, tím více poznáváme, jak jsou bohaté a spleťité. Mnohá jednoduše formulace, která se nám zpočátku zdála vyhovovat, ukázala se později nedostatečnou. Neúnavně je poznamenáme a zlepšujeme. V přednášce o teorii snu jsem vás zavedl do oblasti, v níž po patnáct let sotva došlo k nějakému novému objevu; zde, kde pojednáváme o úzkosti, vidíte všechno v ustavičném pohybu

a změně. Tyto nové věci nebyly také ještě důkladně propracovány, a možná že i proto je tak obtížné je vyložit. Vydržte, brzy budeme moci téma úzkosti opustit; netvrdím, že s ním pak budeme vyrovnání k naší plné spokojenosti. Doufáme, že jsme však postoupili přece o krok kupředu. A cestou jsme získali leccos, který nový poznatek. Tak nás také nyní studium úzkosti vede k tomu, abychom ke svému vylišení Já připojili nový rys. Řekli jsme, že Já je slabé proti tomu, co požaduje Ono, že je jeho věrným služebníkem, který se snaží provádět jeho rozkazy, plnit jeho přání. Nepomyšlíme na to, vzít toto tvrzení zpátky. Z druhé strany je však toto Já přece jen lépe organizovaná část oblasti Ono, část zaměřená k realitě. Nesmíme odlišnost obou příliš přehánět, také nás nesmí překvapit, kdyby někdy i Já mělo vliv na pochody probíhající v oblasti Ono. Myslím, že Já vykonává tento vliv tím, že signálem úzkosti uvádí v činnost onen téměř všemocný princip slasti a strasti. Ovšem hned nato ukazuje opět svou slabost, neboť aktem vytěsnění se vzdává části své organizace, musí připustit, aby vytěsněné pudové hnutí se trvale vymklo jeho vlivu.

A nyní použijte ještě jednu poznámku k problémům úzkosti! Neurotická úzkost se nám pod rukama proměnila v reálnou, v úzkost z určitých vnějších nebezpečných situací. Při tom však nemůže zůstat, musíme učinit další krok, který však bude krokem zpět. Chtěli bychom vědět, co vlastně je na takové nebezpečné situaci nebezpečné a obávané? Zřejmě ne objektní poškození vlastní osoby, které by přece psychologicky nemusi- lo vůbec nic znamenat, nýbrž následky, které tato situace způsobí v duševním životě. Např. porod, náš vzor pro stav úzkosti, může přece sotva plazit za poškození, i když při něm nebezpečí nějakého poškození může být. Na porodu jako na každé nebezpečné situaci je podstatné to, že v duševním životě vyvolává stav napjatého vzrušení, které pocítujeme jako strast a jež nemůžeme zvládnout odraagováním. Nazveme-li takový stav, o němž ztroskotává námaha principu slasti, **traumatickým** momentem, dospěli jsme přes řadu: neurotická úzkost — reálná úzkost — nebezpečná situace k prosté větě: to, čeho se obáváme, předmět naší úzkosti, je pokaždé objevení se traumatického momentu, který nemůže být vyřízen podle normy principu slasti. Hned chápeme, že sám princip slasti, kterým jsme byli přírodou vybaveni, nás ještě nezajšťuje

proti objektivním poškozením, nýbrž pouze proti určitému poškození naší psychické ekonomie. Od principu slasti k pudu sebezáchovy je ještě daleká cesta, chybí ještě mnoho k tomu, aby se záměry obou od počátku kryly. Vidíme ale také ještě něco jiného; možná, že právě v tom je řešení, které hledáme. Zde všude jde totiž o otázku relativních kvantit. Jenom velikost úhrněno vzrušení dělá z dojmu traumatický moment, ochromuje působení principu slasti, dává nebezpečné situaci její význam. A je-li tomu tak, dají-li se tyto záhady tak střízlivě vysvětlit, proč by nebylo možné, že k takovým traumatickým momentům dochází v duševním životě beze všeho vztahu k předpokládaným nebezpečným situacím, kdy tedy úzkost není buzena jako signál, nýbrž vzniká nově a je motivována něčím zcela čerstvým? Klinická zkušenost potvrzuje zcela určitě, že tomu tak skutečně je. Pouze při pozdějších vytěsněních lze pozorovat mechanismus, který jsme popsali, kdy úzkost je probuzena jako signál dřívější nebezpečné situace; první a původní vytěsnění vznikají přímo při střetnutí já s příliš velikým hbitímno- sním nárokem z traumatických momentů a svou úzkost si nově vytvářejí, ovšem podle vzoru porodu. Totéž platí nejspíš i o vývinu úzkosti při úzkostné neuroze, který je vyvolán somatickým narušením sexuální funkce. Ze se přitom v úzkost přeměňuje samo libido, nebudeme již tvrdit. Ale proti takovému- to dvojitmu původu úzkosti — jednou jako přímého následku traumatického momentu, po druhé jako signálu, že hrozí opakování takového momentu — nevidím žádných námitek.

Dány a pánové! Jste jistě rádi, že již neuslyšíte nic o úzkosti. Ale nebude vás dnes ještě do oblasti teorie hbitida čili nauky jsem si zavést vás dnes ještě do oblasti teorie hbitida čili nauky o pudech, kde rovněž ledacos dostalo novou podobu. Nechci říci, že jsme tu učinili velké pokroky, takže by vám jejich poznání stálo za jakoukoli námahu. Ne, je to pole, na němž s námahou zápasíme o orientaci a nové náhledy. Máte být pouze svědky našeho úsilí. Také zde se musím vrátit k mnohým věcem, které jsem vám přednesl již dříve.

Nauka o pudech je taktikajíc naší mytologií. Pudy jsou mytické bytosti, velkolepé ve své neurčitosti. Ve své práci je nesmíme ani na okamžik pustit ze zřetěle a přitom nejsme nikdy jisti, že je vidíme dost ostře. Víte, jak se populární myšlení s pudy vyrovnává. Předpokládá tolik a tak různorodých

pudů, kolik jich právě potřebuje, pud uplatňovací, napodobovací, hravý, společenský a mnoho podobných. Jsou jaksi přita- puštěny. Vždycky jsme tušili, že se za těmi četnými malými vypuštěnými pudy skrývá něco vážného a mocného, k čemu bychom se měli rádi opatrně přiblížiti. Náš první krok byl dos- tí skromný. Řekli jsme si, že se patrně neznámíme, rozlišíme-li nejprve dva hlavní pudy, dva druhy nebo skupiny pudů, v sou- hlase s oběma velkými potřebami člověka: hladem a láskou. Třebaže jinak hájíme tak žárlivě nezávislost psychologie na každé jiné vědě, zde přece stojíme ve stínu neotřesitelné biono- gické skutečnosti, že živý jedinec slouží dvěma cílům, cíli sebe- záchovy a zachování druhu, jež se zdají být na sobě nezávislé, které pokud víme nebyly ještě odvozeny ze společného kořene, a jejichž zájmy si ve zvířecím životě často odporují. Jde tu vlast- ně o biologickou psychologii, studujeme psychické původní jevy biologických pochodů. Jako zástupci tohoto pojetí vyšly do psychoanalýzy „jáské pudý“ a „pudy sexuální“. K prvním jsme počítali všechno, co se týče zachování, uplatnění a zvěšení vlastní osoby. Druhým jsme musili přisoudit onu bohatou roz- manitost, kterou nás v nich nutí předpokládat infantilní a per- versní sexuální život. Poněvadž jsme při zkoumání neuroz poznali já jako moc omezující a vytěsňující, kdežto sexuální hnutí pak jako to, co je omezováno a vytěsňováno, myslili jsme, že jsme vyhnali nejen rozdíly, nýbrž také konflikt obou pudo- vých skupin. Studovali jsme nejprve jen sexuální pudy, jejichž energii jsme označili jako „libido“. Na nich jsme se pokoušeli ujasnit si své představy o tom, co je pud a co mu smíme při- psovat. Zde se dostává k slovu teorie hbitida.

Pud se tedy liší od podráždění tím, že pochází z podnětových zdrojů uvnitř těla, že působí jako konstantní síla a že mu člo- věk nemůže uniknout útekem, jako je to možné při vnějším podráždění. U pudu můžeme rozeznávat zdroj, objekt a cíl. Zdrojem je stav tělesného podráždění, cílem pak odstranění tohoto podráždění, na cestě od zdroje k cíli se pud projevuje jako psychický účinná síla. Představujeme si její jako jisté kvantum energie, které pud určitém směrem. Toto puzení mu dalo jmé- no: pud. Mluví se o aktivních a o pasivních pudech, správněji by se mělo říkat: o aktivních a pasivních pudových cílech; také pro dosažení pasivního cíle je třeba vyvinout určitou aktivitu.

Cíle může být dosaženo na vlastním těle, zpravidla je tu však nějaký vnější objekt, na němž pud dosahuje svého vnějšího cíle; jeho vnitřním cílem zůstává přitom vždycky ona tělesná změna, jež je pocítována jako ukojení. Jestli vztah k určitému somatickému zdroji dává pudu nějaký specifický charakter a jaký charakter to pak tedy je, to nám dosud není zřejmé. Ze se pudová hnutí z jednoho zdroje přimykají k hnutím z jiných zdrojů a sdílí jejich další osud, že pudové uspokojení může být vůbec nahrazeno jiným, to jsou nepochybná fakta doložená svědeckým analytické zkušeností. Přiznejme se jen, že jim příliš dobře nerozumíme. Také vztah pudů k cíli a k objektu připouští obměny, jak cíl, tak i objekt může být vyměněn za jiný, přičemž vztah k objektu je ovšem uvolnitelnější. Jistý způsob modifikace cíle a výměny objektu, závažný z hlediska našeho sociálního hodnocení, označujeme slovem **sublimace**. Mimoto máme ještě důvod rozlišovat pudy s **počláceným** cílem, pudová hnutí z dobře známých zdrojů a s cílem původně jednoznačným, jež se však na cestě k ukoinení zastavují, takže dochází k trvalému obsazení objektu a k setrvání toužebné tendence. Takový je např. vztah něžné lásky, jenž nepochybně pramení ze zdrojů potřeby sexuální, a pravdělně se přitom jejího ukoinení vzdává. Vidíte, jak mnoho z vlastností a osudů pudů je ještě mimo dosah našeho chápaní; zde bychom se měli zmínit také o onom rozdílu, který lze pozorovat mezi pudu sexuálními a sebezáchovnými a který by byl teoreticky sřehované významný, kdyby se týkal celé skupiny. Sexuální pudy jsou nápadně svou tvárností, schopností měnit cíl a navzájem se zastupovat, neboť jedno pudové ukoinení může být nahrazeno jiným, i tím, že připouštějí, aby ukoinení bylo odsunuto, což je dobře vidět právě na příkladu pudů s počláceným cílem. U sebezáchovných pudů bychom řekli, že takové vlastnosti nemají, že jsou poddajné a nepřipouštějí, aby ukoinení bylo odsunuto, že jejich naléhavost je zcela jiná a že mají zcela jiný poměr k vytěsnění i k úzkosti. Avšak další úvaha nám říká, že takové vyjimečné postavení nemají všechny jáské pudy, pouze hlad jejich pudových zdrojů. Z velké části vyplývá tento klamný dojem i z toho, že jsme nepřihlíželi zvlášť k tomu, jakým způsobem se pudová hnutí přináležící původně k oblasti Ono mění vlivem organizovaného Já.

Na pevnější půdě se ocitáme, když zkoumáme, jakým způsobem slouží pudový život sexuální funkci. Zde jsme dospěli k rozhodujícím poznatkům, které vám také již nejsou nové. Nuže, není tomu tak, že bychom rozpoznali jeden sexuální pud, který je od počátku nositelem úsilí směřujícího k cíli sexuální funkce, k spojení obou pohlavních buněk. Vidíme tu naopak velký počet dlších pudů, týkajících se různých míst a oblastí těla, pudů, které usilují o ukoinení celkem nezávisle na sobě a toto ukoinení nacházení v něčem, co bychom mohli označit jako **orgánovou slast**. Pohlavní ústrojí představuje nejpodnější z těchto **erogenních oblastí**, a že už orgánovou slast bude nutno právem označit jako slast **sexuální**. Do konečné organizace sexuální funkce nejsou však zahrnuta všechna tato hnutí usilující o slast. Mnohá z nich budou vytěsněním nebo jiným způsobem vyloučena jako nepotřebná, některá budou oním pozoruhodným způsobem, o němž jsme se právě zmínili, odvrácena od svého cíle a bude jich použito k posílení jiných hnutí, jiná si konečně podřadí vedlejší roli, uplatní se při sexuální předežte a budou vyvolávat přípravou slasti. Slyšeli jste už, že v tomto dlouhotrvajícím vývoji lze rozeznat několikere fáze předežte orgánizace, a dověděli jste se už také, jak z této historie sexuální funkce lze vysvětlit její případné úchytky a deformace. První z těchto **pregenitálních** fází nazýváme **orální**, poněvadž v souladu se způsobem, jakým kojeneč přijímá potravu, je i to, co lze právem označit jako sexuální aktivitu tohoto životního období, ovládáno erogenní oblastí ústní. Na dalším stupni vystupují do popředí impulzy **sadistické a anální**, jistě v souvislosti s růstem zubů, se zesílením svalstva a s postupným ovládnutím funkcí sfinkteru. Právě o tomto nápadném výjovovém stupni jsme se dověděli mnoho zajímavých jednotlivostí. Jako třetí se objevuje fáze **falická**, v níž mužský úd a to, co mu odpovídá u děvčátka, dosahuje u obou pohlaví významu, který už nelze přehlížet. Název **genitální** fáze jsme vyhradili konečně sexuální organizaci, jež se ustavuje po pubertě a v níž ženské pohlavní ústrojí teprve dosahuje onoho uznání, jež si mužské pohlavní ústrojí získalo už dávno předtím.

Až potud je to všechno jen ochuzené opakování. A nemyslete si, že snad všechno to, o čem jsem se tentokrát nezmínil, už přestalo platit. Toto opakování bylo nutné, abych na ně mohl navázat sdělením o pokroku v našich poznacích. Můžeme se

pochlubit, že právě o raných organizačních libida jsme se dověděli mnoho nového a že jsme význam toho, co už jsme znali, jasněji pochopili: chci vám to ukázat alespoň na několika příkladech. V r. 1924 ukázal **Abraham**, že u fáze sadisticko-anální můžeme rozlišit dva stupně. Na prvním převládají destruktivní tendence k ničení a ztrácení, na pozdějším pak tendence k držení a vlastnění, které mají už k objektu příznivější vztah. Uprostřed této fáze vystupuje tudíž poprvé zřetel k objektu jakožto předchůdce pozdějšího erotického obsazení. Taková pododdělení jsme oprávněně předpokládali právě tak i u první fáze, fáze orální. Na prvním jejím stupni jde jen o orální inkorporaci a ve vztahu k objektu, matčinu prsu, chybí jakákoli ambivalence. Druhý stupeň, který se vyznačuje tím, že dítě začíná kousat, může být označen jako **orálně sadistický**; zde se poprvé objevují projevy ambivalence, které se pak v další fázi, sadisticko-anální, stávají mnohem zřejmějšími. Význam těchto nových rozlišení vynikne zejména, když se u určitých neuróz — u nutkavé neurózy, u melancholie — pokoušíme zjistit, na kterých místech ve vývoji libida vzniká dispozice k nim. Připomeňme si v této souvislosti, co jsme se dověděli o vztahu mezi fixací libida, dispozicí a regresi.

V našem stanovisku k těmto fázím organizace libida vůbec došlo k jistému posunu. Jestliže jsme dříve především zdůrazňovali, jak každá z nich zaniká a je vystřídána další, je dnes naše pozornost soustředěna především na skutečnosti, které nám ukazují, kolik z každé předchozí fáze zůstává vedle pozdějších formací a v jejich pozadí zachováno a má pak trvalý odraz v hospodáření libidem a v povaze osoby. Ještě významnější byly výzkumy, které nás poučily, jak často dochází za patologických podmínek k regresím na předější fáze a že určité regrese jsou pro určité nemoci charakteristické. Avšak to zde nemohu probírat, patří to do speciální psychologie neuróz.

Různé přeměny pudů a podobné procesy jsme mohli studovat zvláště na anální erotice, na vzrůsených vyžeházejících z erogenní oblasti řitní, a tu nás překvapilo, jak rozmanitým způsobem bývají pak tato pudová hnutí používána. Není to možná zrovna snadné oprostit se od onoho pejorativního hodnocení, které během vývoje postihlo právě tuto oblast. Popřejme proto sluchu **Abrahamově** připomínce, že anus embryologicky odpovídá prvotním ústům, jež sestoupila až k vyústění střeva.

Dovíráme se dále, že když pro dítě vlastní výkal, ekrementy, ztratí hodnotu, pudový zájem pryščíci z análního zdroje přechází na předměty, které je možno dát jako **dar**. A to právě, neboť výkal byl první dar, kterým kojenec mohl někoho podarovat, kterého se vzdával z lásky k osobě, jež o něho pečovala. Tento původní zájem o výkal přeměňuje se pak dále v hodnocení **zlata a peněz**, způsobem zcela obdobným, jako se ve vývoji jazyka proměňuje význam slov, přispívá však zároveň i k afektivní náplni vztahu k **dítěti a penisu**. Podle přesvědčení všech dětí, které se vesměs dlouho drží této kloakální teorie, se dítě rodí střevem, jako kus výkalu; defekace je vzorem porodu. Ale i penis má předchůdce ve výkalu, který vyplňuje a dráždí sliznici trubice střevní. Když dítě s dosti velkým odpozem vezme na vědomí fakt, že existují lidské bytosti, které tento úd nemají, jeví se mu penis jako něco, co se může od těla odloučit, a vzniká tu zřejmě obdoba s ekrementy, jež byly přece první částí těla, které se bylo nutno vzdát. Velký kus anální erotiky se takto přenáší na libidinositu obsazení penisu, avšak zájem o tuto část těla má vedle kořene análně erotického mocnější snad ještě kořen orální, neboť po odstavení se penis stává také dědicem bradavky mateřského prsu.

Není možno vyznat se ve fantazích, v nápadech ovlivněných nevědomím a v symptomové řeči lidí, neznáme-li tyto hluboké vztah. Výkal — penize — zlato — dítě — penis hrají tu střídatě tutéž roli, a také je zastupují tytéž symboly. Nezapomínejte také, že moje sdělení byla nutně značně neuplná. Mohu ještě jen letmo připojit, že i zájem o vagínu, který se probouzí hodně pozdě, má hlavně původ análně erotický. Není čemu se divit, neboť sama je podle výstižného výrazu **Lou Andreas-Salomé**, „pronařata“ ze sféry konečníku; v životě homosexuální, kteří určitou část sexuálního vývoje neprodláali spolu s ostatními lidmi, ji také konečník znovu zastupuje. Ve snech se často objevuje místnost, která byla dříve jediným prostorem a nyní je stěnou rozdělena ve dvě, nebo také naopak. Tím je vždycky míněn poměr vagíny ku konečníku. Můžeme také krásně sledovat, jak se u děvčátka původní zcela neženstské přání mít penis při normálním vývoji méni v přání mít dítě a potom mít muže jako nositele penisu a dárce dítěte, takže i zde se jasně ukazuje, jak kus zájmu prvotně análně erotického je včlenován do pozdější organizace genitální.

Při takovémto studiu pregenitálních fází libida dospěli jsme i k několika novým náhledům do procesu utváření charakteru. Naše pozornost byla obrácena na trojici vlastností, které se dost pravidelně objevují pospolu: pořádkumilovnost, spovíhavost a umíněnost, a z analýzy takovýchto osob jsme vyvodili, že tyto jejich vlastnosti jsou výsledkem absorpce a nového zužitkování anální erotiky. Tam, kde nacházíme toto nápadné spojení, mluvíme tedy o **análním** charakteru a tento anální charakter chápeme jako protiklad anální erotiky neúplně rozvinuté, podobný a snad ještě pevnější vztah jsme zjistili mezi citižádostí a erotikou uretrální. Pozornou osobou narážku na tento vztah jsme postřehli i v pověsti, že Alexandr Veliký se narodil téže noci, kdy jistý **Hérostratos** z marnivě slávychtivosti zapálil obdivovaný chrám Artemidin v **Efesu**. Jako by už starým Řekům tato souvislost neunikla! Jak mnoho má močení co dělat s ohněm a s hašením ohně, víte sami. Očekáváte ovšem, že i v jiných povahových vlastnostech se podobně podaří odhalit pozůstatky nebo reaktivní vytvory určitých pregenitálních libidomních formací, prozatím to však ještě nedovedeme.

Ted je však načase, abych se jak pokud jde o historii, tak i pokud jde o probírané téma, vrátil zase nazpět, k nejobecnějším problémům pudového života. Základem naší teorie libida byl nejprve protiklad pudů jaských a pudů sexuálních. Když jsme pak později začali blíže studovat i samotné Já a objevili hledisko narcismu, ztratilo toto rozlišování vůbec podklad. V dosti vzácných případech lze zjistit, že se Já stává pro sebe sama objektem, že se chová, jako by bylo samo do sebe zamilováno. Odtud označení **narcismus**, převzaté z řecké pověsti. To je však pouze krajní vystupňování jistého normálního stavu. Začali jsme chápat, že Já je vzdýcky hlavním rezervátrem libida, z něhož libidonomní obsazení objektů vycházejí a do něhož se zase vracejí, přičemž většina libida napořád zůstává v Já. Libido jaské se tedy neustále přeměňuje v libido objektivní a objektivní libido v libido jaské. Pak se však obě nemohou svou podstatou nijak lišit a nemá tedy smysl rozlišovat energii objektivního libida od energie libida jaského; označení libido můžeme buď vůbec přestat užívat, nebo ho užívat jako synonyma pro psychickou energii vůbec.

Na tomto stanovisku jsme dlouho neustrnuli. Tušení, že uvnitř pudového života existuje nějaká protikladnost, si brzy

našlo výraz nový, ještě vyhraněnější. Neraď bych zde však roz-
bíral, jakým způsobem jsme toto nové pojetí nauky o pudech
vyvodili; i ono se zakládá v podstatě na úvahách biologických;
přednesu vám je už jako hotový výtvor. Předpokládáme, že jsou
dva bytostně odlišné druhy pudů, pudů sexuálních i nejšířším
smyslu, **erós**, dáváte-li přednost tomuto pojmenování, a pudů
agresivní, jejichž cílem je ničeni. Slyšíte-li to takto, sotva
v tom budete ochotni vidět něco nového; vypadá to jako pokus,
teoreticky sankcionovat banální protiklad mezi láskou a nená-
visí, jenž je možná totožný s polaritou přitažlivosti a odpudi-
vosti, kterou fyzika sledává v anorganické přírodě. Je však
pozoruhodné, že mnohým lidem toto tvrzení přece jen připadá
jako něco nového a pocítují je jako novinku velmi nežádoucí,
která bys měla být pokud možno brzy zase odstraněna. Mys-
lím, že v tomto odmítání se prosazuje silný moment afektivní.
Proč nám samotným trvalo tak dlouho, než jsme se rozhodli
uznat existenci nějakého pudu agrese, proč jsme fakta, která
jsou zjevná a každému známá, bez váhání teoreticky nevyuži-
li? Patrně bychom narazili jen na nepatrný odpor, kdybychom
pud s takovým cílem chtěli připsat zvířatům. Pokládat ho však
za součást lidské konstituce zdá se být rouháním; odporuje to
příliš četným náboženským předpokladům a sociálním kon-
vencím. Ne, člověk musí být od přírody dobrý, nebo aspoň dob-
romyslný. Ukáže-li se někdy brutální, násilnický, krutý, jsou
to jen přechodná zkalení jeho citového života, většinou vypro-
vokovaná, je to možná jen následek nevhodných společenských
řádů, které si doposud vytvořili.

Bohužel to, co nám vykládají dějiny, i to, co jsme sami zaži-
li, nesvědčí naprosto v tomto smyslu, nýbrž opravňuje spíše
k úsudku, že víra v „dobrotu“ lidské přirozenosti je jednou
z oněch špatných iluzí, od nichž lidé očekávají zkrášlení a utle-
čení svého života, ale které jim ve skutečnosti přinášejí pouze
škodu. Není třeba, abychom pokračovali v této polemice, neboť
k předpokladu zvláštního agresivního a destruktivního pudu nás
nepřivedlo poučení, které poskytuje dějiny a životní zkušenost,
nýbrž došli jsme k němu na základě obecných úvah, k nimž
nám dalo podnět zhodnocení jevů **sadismu a masochismu**.
Víte, že o sadismu mluvíme tam, kde sexuální ukojení je vázá-
no na podmínku, že sexuální objekt zakouší bolesti, je týrán
a pokorován, o masochismu pak tehdy, má-li člověk potřebu být

sám onim týraným objektem. Víte také, že i k normálnímu sexuálnímu vztahu je přimíšeno něco z obou těchto tendencí, a že je označujeme jako perverze, jestliže zatláčují ostatní sexuální cíle a na jejich místo staví cíle vlastní. Také vám asi sořivám uniklo, že sadismus má dost úzký vztah k mužnosti a masochismus k ženskosti, jako by tu byla skrytá příbuznost, ačkoli vám hned nemusím říci, že na této cestě jsme se nikam dále nedostali. Obě tendence, sadismus i masochismus, jsou pro teorii libida jevy značně záhadnými, masochismus obzvláště, a je jenom v pořádku, jestliže to, co pro jednu teorii bylo kamenem úrazu, by se v teorii, která ji nahrazuje, stalo kamenem úhelným.

Soudíme tedy, že sadismus i masochismus představují dva výtečné příklady míšení obou druhů pudů, erótu s agresí, a domníváme se, že tento vztah je něčím typickým, že všechna pudová hnutí, která můžeme studovat, skládají se z takových směsí obou těchto druhů pudů. Jde ovšem o míšení v nejrizičnějších poměrech. Předpokládáme, že erotické pudy vnášejí do směsi rozmanitost svých sexuálníích cílů, kdežto pud y agresivní připouštějí jenom jakési zmirňování a odstupňování své jednotvárné tendence. Tato hypotéza přináší možnost výzkumů, které mohou jednou nabýt velkého významu pro pochopení patologických procesů. Směsi se totiž mohou také rozkládat a od takového rozkladu pudových směsí lze očekávat, že budou mít pro danou funkci nehorší následky. Avšak tato hlediska jsou ještě příliš nová; dosud se nikdo nepokusil pracovatě jich využít.

Vracíme se k onomu zvláštnímu problému, před nějž nás staví masochismus. Necháme-li pro tu chvíli stranou jeho erotikou složku, svědčí prostě o existenci tendence, jejímž cílem je sebezničení. Platí-li také pro destrukční pud, že Já — ale zde máme na mysli spíše Ono, celou osobu — v době prvotně zahrnuje všechna pudová hnutí, vyplývá z toho, že masochismus je starší než sadismus, sadismus že však je destrukční pud obrácený navenek, čímž nabývá charakteru agrese. Nějaké množství původního destrukčního pudu v nítru potom snad ještě zbývá; zdá se, že její postřehujeme pouze tehdy, spojí-li se s erotickými pud y masochismus, nebo obrátí-li se jako agrese — s větší nebo menší erotickou přísadou — proti vnějšímu světu. Zde nám vysvítá význam možnosti, že agrese případně nemů-

že najít ukojení ve vnějším světě, protože narazí na reálné překážky. Ta potom možná ustoupí zpět a rozmanitě sebeničivou sílu v nítru. Ujšíme, že k tomu skutečně dochází a jak významný je to proces. Zdá se, že agrese, které je zabráněno projeviti se, způsobuje těžké škody; vypadá to opravdu tak, jako bychom musili mít jiné lidi nebo věci, máme-li se uchránit sklonu k sebezničení. Pro etika věru smutný poznatek!

Ale etik se bude ještě dlouho utěšovat nepravděpodobností našich spekulací. Je to podivný pud, který se zabývá ničením svého vlastního organického domova! Básníci sice mluvíají o takových věcech, ale básníci jsou nezodpovědní lidé, těší se výsadě básnické licence. Takového představy nejsou ovšem cizí ani fyziologii, např. představa žaludeční sliznice, která se sama stravuje. Ale je nutno připustit, že náš sebeničivý pud musí být podpořen větším množstvím argumentů. Neodvážíme se přece domněnky takového dosahu jen proto, že u několika ubohých bláznů je sexuální ukojení spjato s jakousi podivnou podmínkou. Myslím, že nám prohloubené studium pudů poskytne to, co potřebujeme. Pud y řídí nejen duševní, nýbrž i vegetativní život, a tyto organické pud y se významují jistým rysem, který si zaslouží, abychom mu věnovali nejintenzivnější zájem. Jde-li přitom o obecnou vlastnost pudů, to budeme moci posoudit teprve později. Ukazuje se totiž, že v nich lze spatřovat snahu po obnovení dřívějšího stavu. Můžeme předpokládat, že od okamžiku, kdy takový jednou už dosažený stav je porušen, vzniká i pud znovu jej obnovit a ten pak vytváří jevy, které můžeme označit jako puzení k **opakování**. Tak třeba i embryologie je vlastně neustálým puzením k opakování; až vysoko nahoru ve vývojové řadě živočišstva sahá schopnost znovu vytvářet ztracené orgány, a samoléčivý pud, který má vedle terapeutické pomoci zásluhu na uzdravení, je možná rovněž pozůstatkem této schopnosti, která je u nižších zvířat tak velkolepě vyvinuta. Puťování ryb v době tření, snad i stěhování ptáků a možná všechno, co u zvířat označujeme jako projevy instinktu, se děje na příkaz tohoto puzení k opakování, které je výrazem **konzervativní povahy** pudů. Ani na duševním poli nemusíme po jeho projevech dlouho pátrat. Bylo nám nápadné, že zapomenuté a vytřesené prožitky raného dětství bývají během analytické práce reprodukovány ve snech a reakcích, zvláště v reakcích přenosových, třebaže se jejich oživení principu slasti přičít,

a vytvořili jsme si to tím, že v těchto případech se puzení k opakování přenáší dokonce i přes samonný princip slasti. Také mimo analýzu můžeme pozorovat podobné jevy. Existují lidé, kteří ke své újmě opakují v životě stále tytéž reakce, aniž je kdy zkorrigují, anebo se zdá jako by byli pronásledováni neúprosným osudem, kdežto při bližším prozkoumání zjistíme, že si tento osud nevědomky připravují sami. V takovém případě nabývá toto puzení k opakování rázu **děmoničnosti**.

Čím však může tento konzervativní rys pudů přispět k pochopení našeho sebeničení? Jaký dřívější stav by takový pud chtěl obnovit? Nuže, odpověď není daleko a otvírá široké perspektivy. Jestliže je pravda, že kdysi — v nesmírně dávno době a způsobem, který si nedovedeme představit — vzešel život z neživé hmoty, pak tedy podle našeho předpokladu vznikl tehdy nutně i pud, jenž chce život opět zrušit a obnovit opět stav anorganický. Jestliže v tomto pudu rozpoznáváme opět onu sebeničivou tendenci, kterou předpokládala naše hypotéza, pak můžeme v této tendenci vidět projev jakéhosi **pudů smrti**, který nemůže chybět v žádném životním procesu. A pak se nám pudy, s jejichž existencí počítáme, rozpadají ve dvě skupiny, v pudy erotické, které chtějí stále více živé substance spodit ve větší jednotky, a v pudy smrti, jež se této snaze stavějí na odpor a všechno živé se snaží vrátit v anorganický stav. Ze společeného a protichůdného působení obou vznikají pak životní jevy, které ukončují smrt.

Pokřčíte snad rameny a řeknete: To není přírodověda, to je Schopenhauerova filozofie. Ale proč by, dámy a pánové, nemohli odvážný myslitel uhadnout něco, co pak střizlivě a pracně detailní bádání potvrdí? A potom, všechno již bylo jednou řečeno a i před Schopenhauerem řekli mnozí něco podobného. A dále, to, co my říkáme, ani není pravý **Schopenhauer**. Nevrádně, že smrt je jediným cílem života; vedle smrti nepřehlídíme život. Uznáváme dva základní pudy a ponecháváme každému jeho vlastní cíl. Jak se oba životním procesům směšují, jakým způsobem se pud smrti dostává do služeb záměru pudů erotických, zvláště když se obrací navenek jako agrese, to jsou úlohy, které je nutno přenechat bádání budoucnosti. Nedospějí jsme dále než k místu, kde se nám tato vyhlídka konzervativní charakter vlastní všem pudům bez výjimky,

nesnaží-li se také erotické pudy o návrat k dřívějšímu stavu, když usilují o sloučení živé hmoty ve větší jednotky.

Vzdáhlili jsme se poněkud od svého základu. Řeknu vám ještě dodatečně, jaké bylo východiško těchto úvah vážících se k nauce o pudech. Bylo stejné jako to, které nás přimělo k revizi vztahů mezi Já a nevědomím, totiž dojem získaný při analytické práci, že pacient, jenž klade odpor, o tomto odporu velmi často neví. Nevědomý však pro něho není pouze fakt odporu, nýbrž i jeho motivy. Po těchto motivech nebo po tomto motivu jsme musili pátrat a objevili jsme jej ke svému velikému překvapení v silné potřebě trestu, kterou jsme mohli přičítat pouze k přáním masochistickým. Praktická cena tohoto nálezu nezadá jeho významu teoretickému, neboť tato potřeba trestu je našim nejhroším nepřitelem v terapeutické práci. Je ukáje-na utrpením, s nímž je neuroza spojena, a proto na nemoci tak lpí. Zdá se, že tento moment, nevědomá potřeba trestu, má účast na každém neurotickém onemocnění. Velmi přesvědčivě tu působí případy, v nichž se neurotické utrpení dává vystřídat nějakým utrpením jiným. Povím vám o jedné takové své zkušenosti. Podářilo se mi jednou osvodit starší dívku od komplexu symptomu, který jí asi po 15 let odsuzoval k trýznivé existenci a znemožňoval jí veškerou účast na životě. Chtěla se nyní zdráva a vrhla se v horlivou činnost, aby rozvinula svoje dost značné nadání a dosáhla ještě trochu životního uplacení, požitku a úspěchu. Avšak každý z jejích pokusů skončil tím, že jí dali najvevo nebo že sama uznala, že je už příliš stará, než aby na tom poli něčeho dosáhla. Po každém takovém neúspěchu by byla recidiva bývala zcela nasnadě, ale ta už pro ni byla nemožná; místo toho se jí pokaždé přihodil nějaký úraz, který jí na nějaký čas vyřadil z práce a přinesl utrpení. Upadla a vymkla si nohu, potloukla se na kolenně, nebo si při nějaké práci poranila ruku. Když jsem jí upozornil, jak veliký by mohl být její vlastní podíl na těchto zdánlivých náhodách, změnila, abychom tak řečli, techniku. Místo k úrazům docházelo u ní po stejných podnětech k lehkým onemocněním, ke katarům, anginám, chřipkovým stavům, revmatickým otokům, a všechen tyto fantomy, které jí stihaly, zmizely nakonec, když se rozhodla rezignovat.

Myslíme, že není pochyb o tom, jak tato nevědomá potřeba trestu vzniká. Chová se jako kus našeho svědomí, jako jeho

nevědomá součást, a má nejspíš i týž původ jako svědomí, odpovídá tedy asi nějaké části agrese obrácené dovnitř a začleněné do struktury Nadiá. Z hlediska všech praktických potřeb bylo jistě zcela oprávněné označit ji jako „nevědomý pocit viny“, když se jen ta slova k sobě lépe hodila. Teoreticky jsme vlastně na pochopách, máme-li předpokládat, že všechna agrese, která se obrací z vnějšího světa zpátky dovnitř, je vázána v Nadiá, a tím pak i dirigována proti já, nebo že nějaká její část vyvíjí svou nemou a neblahou činnost jakožto volný destruktivní pud přímo v oblasti Já a Ono. Takové rozdělení je pravděpodobnější, víc však o tom nevíme. Při prvním dosazení Nadiá byla tato instance jistě vybavena onou součástí agrese proti rodičům, které dítě pro svou erotickou fixaci na ně i pro vnější nesnáze nemohlo dát průchod, a proto nemusí přisnost Nadiá odpovídat prostě jenom tvrdosti výchovy. Je zcela dobře možné, že při pozdějších příležitostech, kdy dochází k potlačení agrese, se pud dá stejnou cestou, jaká mu v oné rozhodné době byla už jednou otevřena.

Osoby, u nichž je tento nevědomý pocit viny nadměrně silný, se při analytické léčbě prozrazují negativní terapeutickou reakcí, která je prognosticky tak nemilá. Sdělte-li jim rozluštění nějakého symptomu, po němž by normálně měl tento symptom aspoň na čas zmizet, dosáhnete u nich naopak okamžitého zesílení tohoto symptomu i jejich utrpení. Často stačí pochválit je za jejich postoj k terapii, říci jim, že jejich analýza dělá nadějně pokroky, a již se dostaví zřetelné zhoršení jejich stavu. Neanalytik by řekl, že u nich vidí nedostatek „vůle k uzdravení“, podle chápání analytického je toto chování především nevědomého pocitu viny, jemuž je nemoc se vším svým utrpením a zábranami právě vhod. Problémy, které nevědomý pocit viny před námi rozvinul, jeho vztahy k morálce, k pedagogice, k otázkám zločinnosti a zpusnutí představují v přítomné chvíli pracovní úsek, na který se nejvíce soustřeďuje zájem psychoanalytiků. Na neočekávaném místě jsme tu náhle z psychologického podsvětí vpadli na veřejné náměstí. Nemohu vás tu vést dále, ale než se s vámi pro tentokrát rozloučím, musím se s vámi pozastavit ještě u jedné myšlenky. Zvykli jsme si na představu, že naše kultura byla vybudována na útraty sexuální tendencí, které společnost tlumi, přičemž je zčásti sice vytěšňuje, z druhé části jich však využívá k novým účelům. Při-

znali jsme také při vši hrdosťi na naše kulturní vymoženosti, že nám není snadné plnit požadavky této kultury a cítit se v ní dobře, neboť pudová omezení, která nám ukládá, znamenají pro náš duševní život silné zatížení. Nuže, co jsme poznali u pudů sexuálních, platí stejně a snad ještě větší měrou pro ty druhé, pro agresivní pudy. Ty především soužití lidí ztěžují a ohrožují jeho trvání; první a snad nejtěžší oběť, kterou společnost musí požadovat od jednotlivce, je právě omezení jeho agrese. Dověděli jsme se, jak důmyslné se toto krocení odbojníka provádí. Dosazení Nadiá, jež nebezpečná agresivní hnůť strhuje na sebe, znamená, abychom tak řekli, že do města naladěného k vzpouře je nakvartýrována posádka. Z druhé strany však, z hlediska čistě psychologického, musíme přiznat, že našemu já není právě dobře, je-li takto obětováno potřebám společnosti, musí-li se podrobit ničivým tendencím agrese, které by bylo samo rádo uplatnilo proti jiným. Je to jako obdoba dilematu: sežrát, nebo být sežrán, který ovládá organickou přírodu, jeho přenesení na psychologické pole. Naštěstí nejsou agresivní pudy nikdy samy, nýbrž vždycky jsou smíšeny s pudem erotickým. A těm pak v poměrech vytvořených lidskou kulturou připadá za úkol mnohé mírnit a mnohemu předcházet.